

Open deur voor Texelse stekelbaars

Boswachter Erik van der Spek meldde dit voorjaar in zijn blog dat de vistrap in de Texelse Moksloot wederom is benut door "grote aantallen driedoornige stekelbaarzen." Mooi, zult u denken, maar is dat bijzonder?

Tekst Michel Verschoor **Fotografie** Janny Bosman, Fish Flow Innovations, Jelger Herder en Erik van der Spek

Dat is het zeker, want deze trap werd samen met een hevelpassage al midden jaren negentig specifiek aangelegd voor stekelbaars. Ze zijn het geliefde voedsel van lepelaars. Ook glasaal, bot en spiering liften mee richting het Texelse binnenwater.

Het exacte aantal passerende stekelbaarzen dat dit jaar van de vistrap gebruik maakte, noemt Staatsbosbeheerboswachter Van der Spek in zijn blog van 18 april niet. "Want monitoring is een kostbare zaak," zegt hij later via de telefoon. "Het waren er in ieder geval veel."

Bij het proefdraaien van de hevelpassage in een gemaal in de waddendijk bij De Cocksdorp werden er ooit zo'n 40.000 geteld.

Driedoornige stekelbaarzen leven 's winters in het kustwater of in riviermondingen. In het voorjaar trekken ze het binnenwater op om er te paaieren. Ze worden tot 10 centimeter lang en komen algemeen voor in de Noordzee,

de Waddenzee en de Europese rivieren. De kleine roofvisjes leven van jonge vis, kleine kreeftachtigen en wormen.

Kwelders en zandbanken

"Vroeger lagen er op Texel duinbeken en kreken die zoet water afvoerden naar zee," vertelt Van der Spek. "Die uitwaterende zoetwaterstromen trokken in het voorjaar van nature trekvis aan zoals spiering, glasaal en stekelbaars. Dat was gedaan toen kwelders werden ingepolderd, zeearmen en duinbeken werden afgesloten en een stuw de afwatering via de Moksloot overnam. Trekvissen zoals stekelbaars stonden ineens voor een dichte deur." De Texelse Moksloot ligt pal achter de Mokbaai. Iedereen die het eiland met de veerboot bezoekt, heeft het oog er wel eens op laten vallen. Het is die inham links van de veerboothaven, waar mariniers oefenen in rubberboten

De vispassage op Texel draagt bij aan de sterk verbeterde visstand.

Al tijdens het proefdraaien passeerden 40.000 stekelbaarzen de passage.

en landingsvaartuigen. Dat gebeurt te midden van kwelders en schelpdierrijke zandbanken die volop foeragerende wadvogels aantrekken.

Voor broedende lepelaars die het eiland vanaf het voorjaar bevolken, was het voedselaanbod in het zoete binnenwater lange tijd nogal karig. Reden voor Staatsbosbeheer om begin jaren negentig onderzoek te laten doen naar de haalbaarheid en mogelijke effectiviteit van vispassages en vistrappen, zodat de hoogpotige viseters voor het eiland behouden konden blijven. Zou het aanbod verder afnemen, dan konden deze magistrale broedvogels vroeg of laat wel eens de wijk nemen.

Icoonsoorten

Het waren de beginjaren van het nu gevleugelde begrip 'natuurherstel'. Het aantal subsidiemogelijkheden om dat herstel te bekostigen groeide met de dag. Wie een goed verhaal had waarin een rol was weggelegd voor aansprekende iconsoorten, kwam al snel in aanmerking voor een zak geld.

Een populaire iconsoort was ook toen al de lepelaar. Het onderzoek wees uit dat vispassages die vooral stekel-

baars zouden aantrekken, het voedseltekort zou opheffen. Zo'n passage zou in the slipstream ook glasaal, spiering, bot en mogelijk zelfs zeeprick naar binnen lokken. Een destijds afgekondigd beschermingsplan voor lepelaars zorgde voor een stevige bodem onder het subsidieverzoek.

Halverwege de jaren negentig werd een hevelpassage bij De Cocksdorp aangelegd; twee jaar later volgde de vistrap die er voor zorgde dat trekvis ook de duinmeertjes weer kon bereiken.

Van der Spek: "Stekelbaars heeft trappen nodig met veel kleinere treden. Staatsbosbeheer liet daar twintig jaar geleden iets voor bedenken." De vistrap tussen de Mokbaai en de Moksloot bestaat uit vijf delen, die elk vier tot vijf treden hebben. De treden zijn vijf centimeter hoog. Het te overbruggen hoogteverschil is 110 centimeter.

Soft engineering

Ecoloog Sjors Wintermans was vanaf het begin betrokken bij de vispassages op Texel. Wintermans, die zichzelf gekscherend omschrijft als 'ecoloog en knutselaar' is een van de voorvechters van wat nu 'soft engineering' heet. ➤

Hevelpassage bij De Cocksdoorp

De hevelpassage in het gemaal bij De Cocksdoorp trekt als er zoet water wordt gespuid onder meer stekelbaarsjes aan. De vis wordt met een zoetwaterstroom naar een opvangbak gelokt, en van daaruit met een hevel over de dijk gezogen. Daarna kan de vis via de Roggesloot de polder in trekken. De hevel wordt automatisch bediend vanuit het gemaal. Tijdens het proefdraaien, vroeg in 1996, zette men met de hevel al 40.000 stekelbaarsjes over. Het aantal stekelbaarsjes in de Texelse sloten nam tijdens die periode al meetbaar toe. Driedoornige stekelbaarsjes trekken als jonge vis naar zee, maar zoeken het zoete water weer op als ze geslachtsrijp zijn. De vis kan echter ook gewoon in het zoete water blijven, maar blijft dan veel kleiner: een zoetwater-stekeltje weegt ongeveer 0,6 gram en een trekkende soortgenoot 2,5 gram. Voor lepelaars betekent de passage dat er vroeg in het jaar meer voedsel beschikbaar is. Tot 1996 vonden de terugkerende lepelaars nog zo weinig voedsel op Texel, dat het broeden op het eiland pas enkele weken later op gang kwam, in vergelijking met andere broedkolonies. Niet alleen de driedoornige stekelbaars profiteert van de passage. Ook de jonge paling trekt van zout naar zoet water, en wordt daarbij aangetrokken door uitstromend zoet water. Men verwacht dat ook de palingstand op het eiland zal verbeteren door deze passage.

Staatsbosbeheer wilde het niet laten bij deze ene installatie. Bij de broedkolonie in de Geul, de zuidelijkste op het eiland, was er ook sprake van een tekort aan stekeltjes. Men heeft daarom ook een vistrap aangelegd tussen de Mokbaai en het binnenwater in de Geul. In 2000 is ook op Terschelling een vispassage gemaakt. In de sluizen zijn zogenaamde klepduikers aangebracht, die hebben geleid tot een sterk vergrote intrek van stekelbaarsjes en paling. Vooral de lepelaar profiteert hiervan. (Bron: Ecomare)

Nog altijd strijdbaar op 61-jarige leeftijd, noemt hij het een schande dat een waterminnende natie op nog maar een plek, bij de Eems, getijdenwerking echt de ruimte geeft. "Alle waterkeringen moesten hard en nog harder, om elk veiligheidsrisico uit te sluiten. Dan is het vanzelfsprekend dat er na verloop van tijd geen vis meer naar binnen en buiten kan. Onbegrijpelijk dat we dit zover hebben laten komen."

Na een aanvankelijke trage start is er volgens Wintermans inmiddels veel gedaan aan het aanbrengen van gradiënten. "Met het aanleggen van vispassages gaat het de laatste tien jaar zelfs erg hard. Ik voorspel dat er binnen tien jaar overal vispassages liggen, waar dat enigszins nuttig en haalbaar is." In het noorden van het land zijn het vooral het Waddenfonds en de Waterschappen die meefinancieren. "De uitvoering is vooral een civieltechnische zaak van erkende bureaus."

De vispassages op Texel dragen volgens hem absoluut bij aan de verbeterde visstand. "Hoewel die passages oorspronkelijk zijn aangelegd om lepelaars en andere watervogels tegemoet te komen, wordt de trekvis ook geconsumeerd door roofvis. Bovendien bereiken ook glasaal, spiering, botjes en grondeltjes de Moksloot en de duinmeertjes."

Schorren

De vishevel en de vistrap op Texel zijn beperkt van omvang, vergeleken met andere passages in Noord-Nederland. Wintermans: "De grootste en best functionerende in het noorden is sinds 2011 de vishevel van Roptazijl, die met name zeer succesvol stekelbaars en glasaal overzet."

Beperkt van omvang of niet, de hevel en de vistrap op Texel doen waarvoor ze gemaakt zijn: lepelaars van voedsel voorzien en de overige visstand in het zoete Texelse binnenwater op peil houden. De afwateringsloten in de Texelse polder Eijerland liggen vlak achter de kwelders van De Schorren, waar boswachter Otto Overdijk van Natuurmonumenten dit voorjaar liefst zestig broedparen lepelaars telde. Staatsbosbeheer telde op heel Texel zelfs 530 lepelaarkoppels. De grootste kolonie lepelaars was te vinden in De Geul, waar net als vorig jaar zo'n vierhonderd lepelaarpootjes broeden. In De Muy zaten er dit jaar zeker 64, het hoogste aantal sinds 1964. Dat is ongetwijfeld niet alleen aan tienduizenden migrerende stekelbaarsen te danken, maar een belangrijke rol spelen die zeker. **V**

Ook andere soorten zoals de spiering profiteren van de verbeterde migratiemogelijkheden.